

LEGE ZARRA (FORUA) VI: BANAKAKOEN ARTEKO ESKUBIDEAK

Foruak, beste lege askoren artean, ba-daukaz batzuk erritarren eguneroko bizitza bideratzeko, geienak iru atal oneitan banatu leikez: Sendia, ezkontzea ta etorpideak edo erentziak.

Lege oneik gure foruaren zati on bat dira baiña ez dagoz or guztiak, ortik kanpora be ba-egozan erri-bizitza bizi-bizi agertzen eben oiturak. Idatzikeran olako oitura asko, zori txarrez, alboan geratu ziran.

Beste alde batetik, banakakoen arteko eskubide oneik dira gaur oraindiño bizirik dagozan bakarrak. 1.888n. urtean, Erritarren Legedia edo kodigoa idatzi zanean foruko legeak errespetatu egin ziran, baiña 1.959n. urtean, uztaillaren 30n. egunean foru-legeak batu ziranean, ez zan kontuan artu oituren aurrerapena ta aldaketa. Ez dago ondo gaur XVI gizaldiko forua dan lakoa onartzea. Bizkai'ko erria erakunde barria da, beti dago aldatzen, eta ez da jantzi bear antziñako jazki orregaz.

URIAK ETA ERRIAK

Foru-legeak batu gura diranean, gaiztasun aundi bat dakar lege-bide bi aurkitzeak: bata uriena eta bestea erri edo eleizateena. Oneik euren legedi bereizia dauke.

Erdi-arogan, 1.199n. urtean Balmaseda'ko uria sortu zanetik eta Errigoiti'ko uria sortu zan 1.376n. urtera arte, Bizkai'ko Jaunak uri asko sortu ebezan, batzuk salerosketarako eta beste batzuk erri-zaintzarako eta guztiai euren legedi bereizia emoten eutsen. Lege oneik uri-bizitzara geiago begiratzen dabe forura baiño.

Ez dira ain asko lege orreik, guztiai Logroño'ko forua ezarten jakelako eta foru onek ez daukaz banakakoen arterako bi edo iru lege baiño. Ugao'ko foruan asita (1375) Alkala'ko forua ezarten jake. Oneik dira Ugao-Miravalles, Mungia, Larrabetzu eta Errigoitia. Or sartzen da urietara Gaztela'ko forua eta ondoren lez legedi bi dagoz alkarren aurka: Gaztela'koa urietan eta Bizkai'koa errietan. Ortik iztillu asko sortu dira, batez be etxea errian egon eta jabea unan bizi danean. Orrei erriko forua zaintzeko agindua emon jaken XX ataleko 15n. legean.

Oneik dira Erritarren Legedia (Código Civil) dauken uriak: Bermeo, Durango, Ermua, Gernika-Lumo, Lanestosa, Lekeitio, Markina, Ontxandiano, Ondarroa, Portugalete, Plentzia ta Balmaseda, gaiñera Orduña eta Bilbao osoa.

Olan dala, Bizkaia'n bitariko erritarrak dagoz: Errietakoak foruagaz eta urietakoak Erritarren Legediagaz (Código civil). Eta bitasun au forua dan bestean da zarra. Leinargitasuna balio-koa da urietan naiz errietan baiña sendi-legeak errietan baiño ez dira balioko.

SENDIA

Bizkai'ko erri-bizitzearen ardatza sendia da. Sendiak aukatzen dabe erriko ordezkaria eta oneik izango dira Gernika'ko batzarra osotuko dabenak, fogerak kontuan dirala. Sendia da jabetza eta etorpideak eratu bear dauzana. Ondo batuta dago sendia Etxeko jauna buru dala eta onek bere buruaren onari barik etxearen, sendiaren, onari begiratzen dautso. Etxetik urten

dabenak, sendikoak izaten jarraitzen dabe, etxe-eskubideak daukez eta ilten diranerako sendian dauke illobi-eskubidea, etxeko maian lekua dauke ezkontzetarako edo illetetarako... datozenean. Sendi-bizitza basetxearen inguruan eratzen da: etxea, soloak, basoak eta abar... dira Baserria edo basetxea osotzen dabenak. Gure abizenik geienak etxeetatik artuak dira, gu nor garan agertzeko erriaren eta etxearen izena erabilten doguzalako.

Etxeari itzaltasun aundia dautso foruak, esaterako Foru Zarraren LXXVII atalean auxe dator: Baitzeko arduradunak diran Prestamerua ta Merinoa, epaikariaren agindua ekartera etxe batera datozenean ez dira etxera urreratuko zortzi beso bitarte itzi barik, errizaiña bakarrik joango da etxera eta au be izkillu barik.

SENDI-ARDATZA (Troncalidad)

Etxe-Ardatzaren legeak dira etxea sendiagaz lotzen dabenak.

1.452 urteko forura arte, etxe-ardatzarenak ziran aurretikoengandik artutako ondasunak, baiña urte orretako foruak ondasun erosiak be orretara sartzen dauz. Ardatz-legeak esan gura dau, sendiko ondasunak senditik kanpora ezin leikeela urten. Etxeko Jaunak saldu edo emon nai ba'dauz, beti etxe-ardatzekoakaz egin bear dau itun ori. Orrelan ez ba'da ez da balioko. Eta azken-naia, testamentua egiten ba'dau, ardatzeko senideen alde egin bear dau edo ez da balioko. Saltzeko edo aldaketa egiteko, lenengo ardatzeko senideai eskiñi bear jakez eta orretarako foru-deia egin bear da eleizan eta iru igandetan meza nagusian, ardatzeko senideren bat erosle agertzen dan ikusteko eta agertzen ba'da oneri saldu bear jako gizon on batzuk ezarten daben salneurrian. Ori egin ezik urtebeteko epebarruak ardatzeko senideak balio-bako biurtu leikee salketa.

EZKONTZEA

Ezkontzearen ospakizuna ta baldintzak Eleizearen esku izten dira, baiña ondasunai begira ondo zeaztuten dauz foruak eginbearrak: Emazteak duintasuna dauka eta ondasunak gozatu ta erabilli leiz eta senar-emazteen artean alkartasuna dago, ondasunetarako foru-alkartasuna deritxon bidea artuta. Orrek esan nai dau irabazitako ondasunak bienak dirala erdi-bana, ondasun oneik ezkondu ezkerro irabaziak, erosiak eta etorpidez artuak izan daitekez, guztiak erdi-bana.

Bietatik bat ilten danean, ondasunik erdiak dira alargunarenak, beste erdiak seme-alabenak. Orrelan alarguna ondo gertzen da, batez be, alkar-poderoso eginda, ondorengo nor izan aukeratu ba'leike. Eta seme-alabarik ez daukenean, alarguna ekarri ebazan ondasunakaz eta irabazien erdiakaz bere bidetik doa.

Senarrak ezin leikez ondasunak bere erara erabilli, biak artu bear dabez erabagiak.

OLAZAR'tar Martin'ek